

Podnět kvůli důvodnému podezření na porušení zákona

Letošní jednotné přijímací testy pro obory vzdělání s maturitní zkouškou použité v 1. a 2. řádném termínu porušily podle mého názoru zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon), a to jednou úlohou jistého (stále stejného) typu v každém testu. Tyto úlohy hodnotily, nakolik si žáci osvojili dovednost najít blíže neurčené chyby na nevyznačených místech poměrně rozsáhlého cizího textu a opravit je. Domnívám se, že hodnocení takového výsledku vzdělávání nemá oporu v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV), ačkoli školský zákon takovou oporu vyžaduje.

Odůvodnění

A. Věcná příslušnost České školní inspekce (ČŠI) a moje aktivní legitimace k podání podnětu

Věcná příslušnost ČŠI vyplývá z ustanovení § 174 odst. 2 písm. d) školského zákona (*ČŠI vykonává kontrolu dodržování právních předpisů, které se vztahují k poskytování vzdělávání a školských služeb*). Podle odst. 6 se inspekční činnost provádí rovněž *na základě podnětů, stížností a petic, které svým obsahem spadají do působnosti České školní inspekce podle odstavce 2 písm. b) až e)*.

Na povinnosti ČŠI zabývat se souladem jednotných přijímacích testů s RVP ZV nic nemění ani skutečnost, že původcem případného porušení zákona nemůže být v tomto případě škola, na níž se jednotný přijímací test konal. Naopak, důvodné podezření na porušení zákona je o to závažnější, že **jednotné přijímací testy se používají plošně a vznikají v Centru pro zjišťování výsledků vzdělávání (CZVV), tedy na pracovišti zřízeném podle zákona**. Problém nezmizel ani vydáním opatření obecné povahy (čj. MSMT-43073/2020-3), které středním školám letos umožnilo dát jednotným testům v přijímacím řízení jinou váhu, anebo je dokonce (u některých druhů studia) nepoužít vůbec, neboť – mnoho středních škol tyto možnosti nevyužilo,

– pokud k porušení zákona došlo, stalo se tak již konáním testování na každé škole, kde proběhlo,
– obsah zveřejněných testů má významný zpětný vliv na vzdělávání na základních školách.

Je rovněž zjevné, že pokud k překročení požadavků RVP ZV došlo, mohli jím být znevýhodněni žáci z méně podnětného prostředí. Základní škola, na níž se vzdělávali, by neměla povinnost zohlednit nároky nad rámec RVP ZV v běžné výuce a nadstandardní přípravu si řada rodin těchto žáků nemůže dovolit hradit. **Nespravedlnost, která by tím vznikla, je tak v rozporu s dobrými mravy i se vzdělávací politikou státu.**

B. Povinnost vycházet v jednotných přijímacích testech z RVP ZV

Povinnost zakládají ustanovení § 2 odst. 1 písm. g) a ustanovení § 60b odst. 1 školského zákona.

C. Úlohy, které jsou podle mého názoru závadné

Domnívám se, že ustanovení školského zákona uvedené v bodě **B** porušily tyto úlohy:

- jednotné přijímací testy pro osmileté obory: úlohy 17 (1. řádný termín) a 18 (2. řádný termín),
- jednotné přijímací testy pro šestileté obory: úlohy 18 (1. řádný termín) a 17 (2. řádný termín),
- jednotné přijímací testy pro čtyřleté obory: úlohy 18 (1. řádný termín) a 18 (2. řádný termín).

D. Proč zmíněné úlohy nemají oporu v RVP ZV

Je nutno postupovat zvláště pro každou výše uvedenou dvojici úloh (podle délky oborů), neboť například očekávané výstupy na konci 1. a 2. stupně se liší. Důkaz, že mezi očekávanými výstupy uvedenými v RVP ZV chybí pro tyto úlohy opora, lze provést jedině tak, že se probere jeden očekávaný výstup po druhém a u každého se vyloučí, že takovou oporu poskytuje. Na druhé straně, kdyby taková opora existovala, dalo by se moje tvrzení vyvrátit velmi snadno: stačilo by uvést, který očekávaný výstup poskytuje oporu požadovanou školským zákonem, a doložit to.

Věnoval jsem se prozkoumání RVP ZV důkladně a svůj důkaz neexistence opory pro jednoduchost zkrátím: budu se zabývat jen očekávanými výstupy na konci základního vzdělávání (tj. s číslováním začínajícím číslicí 9) a mezi nimi tomu, který se jeví jako jediný vhodný. Podle výstupu ČJL-9-2-07 *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*. Při důkladnějším rozboru však ani tento očekávaný výstup nevyhoví.

Spojení *v písemném projevu zvládá pravopis* totiž nemůže znamenat *v písemném projevu pana Nováka zvládá pravopis* – věta by nebyla mluvnický úplná (správně by bylo například ... *zvládá korigovat pravopis*). Sám RVP ZV ovšem prokazatelně vymezuje spojení *písemný projev* jako *písemný projev žáka*. Činí tak v částech Komunikační a slohová výchova (poprvé na 1. stupni a znovu na 2. stupni). Rozlišuje v komunikaci čtyři kategorie učiva: *čtení* a *naslouchání* (obojí směr k žákovi), *písemný projev* a *mluvený projev* (směr od žáka). RVP ZV je dokumentem se značným právním významem, a proto *písemný projev* musí v celém dokumentu znamenat totéž. Výklad, že by kdekoli v RVP ZV mohlo jít také o *písemný projev CZVV v přijímacím testu*, proto neobstojí.

Právě CZVV ostatně ve své tiskové zprávě (<https://www.ceremat.cz/aktuality/aktualita/326-reakce-czvv-na-clanek-od-oldricha-botlika-v-lidovych-novinach>) uvádí mimo jiné, že interní dokument používaný při přípravě testů (Specifikace požadavků) *zohledňuje další platné učební dokumenty, např. Standardy pro základní vzdělávání či Doporučené učební osnovy předmětů ČJL, AJ a M pro základní školu. Standardy pro základní vzdělávání* ovšem uvádějí u ČJL-9-2-07 jediný indikátor: *žák píše bez pravopisných chyb*.

V **Doporučených učebních osnovách** je očekávaný výstup ČJL-9-2-07 rozdělen po ročnících druhého stupně takto:

6. ročník – **píše** správně *i/y* ve shodě přísudku s několikanásobným podmětem;

7. ročník – správně **píše**: *velká písmena (u neznámých slov/pojmenování rozhodne podle slovníku), hláskové skupiny se znělostní spodobou v českých slovech, čárku v souvětí podřadném;*

8. ročník – **píše** správně interpunkci v souvětí a větě jednoduché, aplikuje znalosti o přívlastku postupně rozvíjejícím a rozvitých větných členech;

9. ročník – správně **píše** slova přejatá; správně **užívá** interpunkci ve větě jednoduché – aplikuje pravidla týkající se vsuvky, rozvitého větného členu volně nebo těsně připojeného, přístavku, oslovení, citoslovce a samostatného větného členu; správně **užívá** interpunkci v souvětí.

Zmíněná Specifikace požadavků přitom uvádí doslova: *Nezbytným předpokladem pro zvládnutí testu je osvojení vědomostí a dovedností definovaných ve Standardech pro základní vzdělávání – Český jazyk a literatura. Obsah didaktických testů nepřekročí rámec Doporučených učebních osnov předmětů ČJL, AJ a M pro základní školu (MŠMT, 2011), část Český jazyk a literatura.*

[zatučnění O. Botlík]

Pokládám tedy za prokázané, že spojení písemný projev použité ve výstupu ČJL-9-2-07 znamená písemný projev žáka. Oporu pro úlohy uvedené v bodě C, kterou požaduje školský zákon, tudíž nemůže poskytovat ani tento očekávaný výstup.

E. Co nezpochybňuji, a co ano

V diskusích k tomu, čeho se můj podnět týká, se objevila řada nedorozumění. Pokládám za nutné především zdůraznit, že **v žádném případě nezpochybňuji význam znalostí pravopisu**. Zpochybňuji způsob, jímž se znalosti pravopisu snaží CZVV ověřit úlohami uvedenými v bodě C. Má-li žák podle RVP ZV správně **psát**, nelze to ověřovat tak, že **čte** dlouhý cizí text a hledá v něm chyby. Když totiž nějakou (nebo dokonce žádnou) chybu nenajde, nevíme, zda testová úloha prokázala neznalost pravopisu, nebo nedostatek dovedností, které RVP ZV nepožaduje. Nehraje přitom žádnou roli, jak je úloha obtížná (neboť může být pro každého žáka obtížná jinak a něčím jiným), ani to, zda se takové dovednosti mohou žákům hodit. **Školský zákon se obtížností nezabývá a to, co se žákům „může hodit“, je pro potřeby hodnocení výsledků vzdělávání určeno právě očekávanými výstupy RVP ZV**. Hodnocení je samozřejmě součástí vzdělávání – viz § 2 odst. 1 písm. g) školského zákona.

Někteří diskutující namítali, že takzvané „doplňovačky“ (také zaměřené na znalost pravopisu) patří ve škole k běžným cvičením. Jde ovšem o cvičení, v nichž žáci obvykle vědí, co mají doplnit a kam (*na vynechaná místa ... označená třemi tečkami doplňte správně i/y*). Mezi nároky, které kladou na žáka taková cvičení, a nároky kladenými úlohami zmíněnými v bodě C, je zásadní rozdíl, který tito diskutující zjevně nevnímají. V úlohách jde o odhalování předem neupřesněných chyb, které se mohou vyskytovat na kterémkoli místě cizího textu. **Než dojde na uplatnění znalostí pravopisu, musí žák nejdřív vykonat řadu jiných činností.** Jako kdyby při ověřování, zda dokáže podle návodu sestavit třeba mixér, si musel návod nejdřív přeložit z rumunštiny.

Platným argumentem nemůže být ani „běžné používání takových úloh ve školách“. Jednak ve školách moc rozšířené nejsou, ale především: **výuka pravopisu je něco jiného než ověřování jeho znalostí testem, jenž má zásadní význam pro další životní dráhu žáka.**

Školský zákon požaduje soulad jednotného přijímacího testu s RVP ZV, který také z těchto důvodů obsahuje seznam očekávaných výstupů. Skutečnost, že autoři RVP ZV nezařadili do seznamu dovednost nalézt chybu v cizím textu a opravit ji, navíc podle mého názoru není opomenutím, ale vcelku pochopitelným záměrem. Kvůli odhalování takových chyb, jaké CZVV do textu ukrylo, existují spell-checkery, které se neustále zdokonalují. Celý vývoj lidstva přitom provází jasný trend: činnosti, které mohou vykonávat stroje, také stroje dříve či později vykonávat začnou. Ať se nám to líbí, nebo ne. **Znalost pravopisu je prostě zapotřebí vyučovat a ověřovat jinak: psaním vlastních textů.**

Dělají to tak rovněž v jiných zemích (namátkou jsem ověřoval Anglii a Severní Porýní-Vestfálsko).

Tím se dostávám k poslednímu hlasitému argumentu, který v diskusích zazněl: ověřování znalosti pravopisu prý nelze v přijímacím testu opomenout. Odpověď na argument má dvě roviny. Ani při vynechání úloh uvedených v bodě C by úlohy zaměřené na pravopis v testu nechyběly. Většinu z použitých formátů lze totiž s přivřením očí použít, protože žáci buď vědí, na jaký typ chyby se mají soustředit, nebo prohledávají jen kratičké texty. **Jejich činnosti nesouvisející bezprostředně se znalostí pravopisu jsou tedy výrazně zredukovány.** Druhá rovina je ovšem důležitější. Z toho, co mají žáci třeba na konci základního vzdělávání umět, ověřuje jednotný přijímací test tak nepatrnou část, že je vlastně úplně jedno, jestli z ní ještě něco ubude. Například z učiva komunikace chybí naslouchání, písemný projev žáka a mluvený projev žáka (srov. například s maturitní zkouškou z angličtiny před její redukcí v důsledku pandemie). **To je zásadní nedostatek: jednotné přijímací testy vedou postupně k rozsáhlé a hluboké trivializaci cílů vzdělávání na základních školách.**

Závěr

Na ČŠI se obracím, neboť mám opakovaně a řadu let velmi špatné zkušenosti s reakcemi CZVV a Nezávislé odborné komise MŠMT na podněty. Mezi **psát vlastní text a opravovat ho** (na straně jedné) a **číst cizí text a opravovat ho** (na straně druhé) je **zásadní meritorní rozdíl** (tedy nikoli „jen“ zanedbatelný rozdíl právní či jazykový). **Kladu proto stručnou a jednoznačnou otázku:**

Překročily úlohy uvedené v bodě C požadavky RVP ZV?

V případě odpovědi NEPŘEKROČILY předpokládám, že ČŠI svůj názor doloží a vzhledem k bodu D uvede pro každou dvojici úloh (podle délky oborů) očekávaný výstup, jenž poskytuje pro zařazení obou úloh do odpovídajících jednotných přijímacích testů oporu požadovanou školským zákonem.

V případě odpovědi PŘEKROČILY počítám s tím, že se ČŠI neprodleně postará, aby CZVV přestalo zařazovat úlohy tohoto formátu do jednotných přijímacích testů (neboť napravit minulost nelze).

Vzhledem ke všem souvislostem zveřejním svůj podnět a mám v úmyslu zveřejnit též odpověď ČŠI.

14. června 2021

RNDr. Oldřich Botlík, CSc.